

Önal, Mehmet Naci, *Bir Dobruca Masalı Mahmut Pehlivan*, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 42.

BİR DOBRUCA MASALI: MAHMUT PEHLİVAN
(A Tale of Dobruja: Mahmut Pehlivan)

Dr. Mehmet Naci ÖNAL*

Öz

Mahmut Pehlivan adlı masal Romanya Dobrocaşı'ndan derlenmiştir. Dobruca'da masal olarak anlatılan sözlü varyant aslında Şah İsmail Hikâyesi'nin bir devamıdır. Sözlü varyant ile yazılı varyantlar karşılaştırılmıştır.

Bu çalışmada iki metin kesitlerine göre karşılaştırılmıştır. Sözlü kaynak tematik yöntemle incelenmiş, masal ve halk hikâyesi arasındaki farklılıklar ile benzerlikler üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Dobruca, masal, hikâye, değişim, mukayese

Abstract

The folktale of "Mahmut Pehlivan" is collected from Dobroja. In this study the oral and the written sources of the tale are compared. The original of this folktale is told as story in Dobroja. which is known as the story Shah İsmail.

In this research, firstly comparison between two texts. The oral variant of the text is studied using the thematic method. The similarities and differences between the folktale and the story are examined.

Key Words: Dobruja, tale, story, transformation, comparison

I- Giriş

Romanya Dobrucaşı'nda 1992 yılında Fıntınamare (Başpınar) köyünde 1942 doğumlu Osman Davut'tan derlediğimiz masallardan biri "Mahmut Pehlivan" adını taşımaktadır. Anlatıcı çiftçilik yapmaktadır. Bu masalın dışında başka masallar da anlatmıştır. Anlatıcının yaşadığı köyün özelliği, bütün meskûnlarının Türk kökenli olmasıdır. Köyde diğer masal anlatıcıları da bulunmaktadır.

*Dr., Muğla Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi,
onaci@mu.edu.tr

Kaynak kişimiz olan Osman Davut Dobruca Türkçesi diyebileceğimiz ve İstanbul ağızına yakın bir ağız özelliğı ile masalı anlatmıştır. Masal metni ağız özellikleri ile verilmeye çalışılmıştır. Ses bilgisinden, cümle yapısına kadar anlatıcının söylediklerine müdahale edilmemiştir.

Kaynak kişinin anlattığı metin, W. Eberhard ve P.N. Boratav'ın hazırladıkları *Typen türkischer Volksmrchen* (Türk Halk Masallarının Tipleri) adlı katalogda 247 numaralı ile masal yer almaktadır¹. A. Aarne ve S. Thompson katalogunda ise, masal 532 numara ile kayıtlıdır². Metin masal formatında anlatılmış olsa da, aslında bir halk hikâyesi olup halk ağızında, kuşaktan kuşağı ve coğrafyadan coğrafya'ya taşınırken masala dnştrlmştir. Hikyenin asıl adı, "şah İsmail" veya "şah İsmail ile Gülizar"dır. şah İsmail hikâyesi en yaygın halk hikyelerinden biri olup Dobruca eş-metninin masallaştırıldığı görülür. Aynı bölgeden masalın eş-metni, Mehmet Ali Ekrem tarafından yazıya geirilmıřtir³. Tatar Türklerinden derlenmiş olan bu eş-metin "Padişa" adını taşırken, aynı eserde konusu farklı, adı "şay Sımayıl" olan bir başka masal da yer almaktadır⁴. şah İsmail hikâyesi yine masal formatı ile Bulgaristan Türkleri arasından

¹ W. Eberhard ve Pertev Naili Boratav, *Typen türkischer Volksmrchen* Wiesbaden, 1953.

² Antti, AARNE ve Stith Thompson, *The Types of the Folktale A Classification and Bibliography*, Helsinki, 1964, s. 191.

³ Mehmet Ali Ekrem, *Tepegöz Dobruca Masalları*, Kriterion Kitapevi, Bükreş, 1985, s.149-163.

⁴ A.g.e. s. 113-118.

anlatılmış ve yazıya geçirilmiştir⁵. Hikâye masallaştırılarak Bulgaristan'ın dışında, Türkiye'nin değişik şehirlerde anlatılır⁶.

Masal'ın aslı olan Şah İsmail veya Şah İsmail Gülizar Hanım hikâyesi hakkında pek çok yayın yapılmıştır. 1855-1924 yılları arasında yirmi beş civarında taşbaskı veya yazma nüshası bulunan hikâye, İstanbul'da, Atina'da, Odessa ve basım yeri bilinmeyen pek çok yerde yayımlanmıştır.

1928'den sonra aynı halk hikâyesinin Latin harfli olarak çok sayıda baskısı yapılır. Bunlar genellikle bir yazma veya taş basma eserin devamı şeklindedir. Bunların dışında pek çok sözlü derlemeler de yazıya aktarılmıştır⁷.

Bu araştırmada, bir metnin masala nasıl dönüştüğü üzerinde durulacak, anlatıma dayalı türlerden hangisinin daha ağır bastığı, türler arasındaki bağların nasıl oluşturulduğu araştırılacaktır. Mitolojik unsurlar, masal unsurları, destansı unsurlar ve hikâye unsurlarının örtüşüp ayrıştığı durumlar belirlenecektir.

Öncelikle bu çalışmada Romanya Dobruca'sından derlediğimiz "Mahmut Pehlivan" adlı varyantı, 1960 yılında yayımlanan matbu bir eşmetinle⁸ mukayese edip tematik yöntemle incelenmeye çalışılacaktır.

⁵ Nimetullah Hafız, *Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı II*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990, s. 90-94.

⁶ Ali Berat Alptekin, *Taşeli Masalları*, Akçağ Yay., Ankara, s. 446-448; Faruk Çolak, *Şah İsmail Hikâyesi Üzerine Mukâyeseli Bir Araştırma*, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış doktora tezi) s. 35-36; Mehmet Naci Önal arşivi.

⁷ Tuncer Gülensoy (1999) "Şah İsmail Hikayesi Üzerine Türkiye'de Yapılan Çalışmalar," Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Kayseri, S.8, s.7-9.

⁸ Muharrem Zeki Kongural, *Şah İsmail Hikâyesi*, Bozkurt Kitap Evi, İstanbul, 1960.

II) Mehmud Pehlivan(MP) Ve Şah İsmail (Şİ) Hikâyesinin

Kesitleri

A1- Çocuksuzluk (MP)	A2- Çocuksuzluk (Şİ)
1. Bir kadınla bir adamın çocukları, atlarının tayı olmaması sonucu, adamın Allah’a yalvarması. 2. Adam yalvarırken bir dedenin çıkagelmesi ve bir elma verip, yarısını eşinin, diğer yarısını kendinin ve kabuklarının atının yemesini tavsiye etmesi. 3- Doğacak çocuğun ve tayın adlarını gelip kendisinin koyacağını söylemesi ve kaybolması.	1/1. Masalın giriş bölümündeki çocuksuzluk, hikâyede de aynıdır. Hikâye’de çocuksuz olan Kandar hükümdarıdır. Yani sıradan biri değil, varlıklı ve hükümdar biridir. Hikâyede hükümdar karısının tavsiyesi üzerine yola çıkar. Bir pınarın başına gelir ve burada namaz kılar. Yanı başında ak sakallı bir derviş ortaya çıkar ve kılık değiştirmiş kişinin hükümdar olduğunu bilir. 2/2-3. Hikâyede hükümdar beni tanıdın o halde derdimi de bilirsin der. Bunun üzerine derviş koynundan bir elma çıkarıp verir. Elmanın bölünmesi kabuğunun atına verilmesi ve kendisinin gelmedikçe ad verilmemesi masaldakiyle aynı şekildedir. Ak sakallı adam da ortadan kaybolur.

B1- Ad Verme (MP)	B2- Ad Verme(Şİ)
4. Elmayı yiyen anne babanın çocukları, atın da bir tayı olması. 5. Çocuğun okula başlaması, ama çocuğun adının konmaması. Diğer çocukların adı olmadığı için çocuğu çirkin sıfatlarla çağırması. 6. Sonunda dedenin gelmesi ve çocuğa Mahmut Pehlivan taya da Kamertay adını vermesi.	4/4: Elmayı yedikten sonra çocuğun ve atın tayının olması aynıdır. 5/5: Hikâyede şehzade büyür ve yedi yaşına gelir. Adı konulmamıştır. Babasına neden adının olmadığını sorduğunda babası bir dervişin gelip adını koyacağını söyler. Hikâyede çocuk Danyal adlı bir hocadan ders alır. Bu dersi gün ışığı görmeyen bir yerde alacaktır. Çocuk on beş yaşına gelir. Hocasından izin alarak ava gider. 6/6. Masalımızda birçok yer kısaca anlatılır. Ayrıntılar verilmez. Sıradan bir mektep olarak geçer. Hikâyede şehzade on beş yaşına gelir ve ava gitmek istediğinden tam bu sırada derviş gelir ve çocuğun adını Şah İsmail atının adını Kamber koyar. 6/6a. Masal’da aşk söz konusu değilken, hikâye’de ava giden şehzade avda bir Yörük kızını görür

	ve ona âşık olur. Kız da Şah İsmail'e âşık olur. Aralarında türkülü söyleşi gerçekleşir. Gülizar adlı Yörük kızı Şah İsmail'e bir altın tarak hediye eder.
C1- Engeller (MP)	C2- Engeller (Şİ)
7. Mahmut Pehlivan'ın annesinin ölmesi, üvey annenin gelmesi ve çocuğu hiç sevmemesi. 8. Üvey annenin çocuğu öldürmek için zehirli yemek hazırlaması. 9. Mahmut Pehlivan'ın atı Kemertay ile konuşması ve üvey annesinin yemeği zehirlediğini söylemesi; yemeği kediye yedirmesi ve kedinin ölmesi. 10. Üvey annenin zehirli gömlek hazırlaması, Kamertay'ın durumu Mahmut Pehlivan'a yine haber vermesi. 11. Mahmut Pehlivan'ın annenin zehirli gömleğini giymeyi reddetmesi. 12. Üvey annenin saklanması ve	7/7a. Masalla hikâye arasında büyük farklılaşma engeller bölümünde yaşanır. Hikâyede şehzade âşık olduğunu türkülü konuşmalarla arkadaşlarına anlatır. Mahmut Pehlivan masalında üvey anne devreye girer. 8/8a. Şah İsmail Hikâyesinde âşk ve âşıklık görülür. Sevgilinin hasreti ve daha sonra ayrılık ile mücadele söz konusudur. Kızı babası verecek, ama annesi kabul etmeyip oradan uzaklaşacaktır. 9/9a. Masalda at konuşur ve engelin aşılmasında yardımcı olur. Hikâyede at konuşmaz. Hikâyede kızın peşine düşen bir âşık vardır. Hikâyede engel ayrılıktır. Yola

Mahmut Pehlivan'ın atı ile konuştuğunu öğrenmesi. 13. Üvey anne yufka hilesiyle atı kestirmek istemesi ve kocasının itirazına rağmen, Kamertay'ı kestirmeye ikna etmesi. 14. Çocuk okuldan gelince cellatları görmesi ve Kamertay'ın kesilmesi hazırlığı. 15. Babası durumu anlattığında, at ile bir kere gezinti yapmak istemesi.	düşen ve sevgilisini arayan Şah İsmail yolda ilk engelle karşılaşır. Kapısız bir sarayın duvarlarını gürzü ile deler ve içeri girer. Burada bir kızla karşılaşır. Onu da sever. Kızın adı Gülperi'dir. Kahramanımız ikinci kez âşık olmuştur. 10/10a. Masalda ikinci engel zehirli gömlek iken, hikâyede ikinci engel Gülperi Hanım'ın kardeşlerinin savaştığı düşmandır. Şah İsmail varıp Gülperi'nin kardeşlerine yardım eder ve düşmanı yener. Kardeşlerinin hayatlarını kurtarmış olur. Kardeşler de kız kardeşlerini Şah İsmail ile evlendirir. 11-12-13-14-15/11a. Masalda üçüncü engel Mahmut Pehlivan'ın atının kesilmesi durumudur. Kahramanımız atı ile uçarak üvey annenin hilelerini aşar. Hikâyede ise, Şah İsmail sevgilisi Gülizar'ı unutmamıştır ve evlendiği Gülperi'ye durumu anlatarak
--	--

	onunla vedalaşır. Sevgilisini aramak için yola düşer. Masalımızın sonunda geçen Arap kızı ile karşılaşır. Arap kızının asıl adı Arap Özengi'dir. Üçüncü engel olarak Şah İsmail'in karşısına Arap Özengi çıkar. Arap Özengi aslında peçeli bir kızdır. Türkülü konuşmalardan sonra onunla savaşır. Peçeli Arap'ı yener. Tam öldüreceği sırada Arap'ın kız olduğunu anlar ve öldürmez. Hikâyede Şah İsmail Arap Özengi ile de evlenir.
Ç1- Kaçış (MP)	Ç2- Kaçış (Şİ)
16. Babanın Kamertay'la dolaşmasına razı olması. Mahmut Pehlivan'ın Kamertay'la konuşması. 17. Kamertay babasının altın eğerini, altın kılıcını almasını ve öyle dolaşmalarını söylemesi. 18. Kamertay'ın üçüncü dönüşte, Mahmut Pehlivan babasına annesinin hilelerini anlatmasıyla uçup gitmesi.	16-17-18/16a. Masalın başında fakir bir anne ve babadan söz edilmiş iken altın eyer ve kılıç ile karşılaşırız. Kırk cellat da fakir bir adamın evinde bulunamayacağı için, hikâyeden birtakım bilgi kıvrıntılarının kalması söz konusudur. Şah İsmail hikâyesinin devamında ise, asıl peşinde gidilen sevgiliye ulaşılır. Hint ülkesinde bulunan

	Yörük kızı, tam evlendirilmek üzeredir. Arap Özengi Şah İsmail ile birlikte ve yaşlı bir kadın para karşılığında onlara yardımcı olur. Altın tarak Şah İsmail'den Gülizar Hanım'a iletilir.
D1- Yeni Hayat (MP)	D2- Yeni Hayat (Şİ)
19. Mahmut Pehlivan'ın bir köye gitmesi. Bu köyde bir dedeye rastlaması. Ona başından geçenleri anlatması. 20. Dedenin bostan bekçiliği yapması. Mahmut Pehlivan'ı oğul olarak kabul etmesi.	19-20/19a. Maslımızda Mahmut Pehlivan bir dede ile karşılaşırken, hikâyede Şah İsmail sevgilisi alıp geri döner. Yolda uyurlarken düşman gelir ve Arap Özengi bunları yener.
E1- Savaşa Gitme (MP)	E2- Savaşa Gitme (Şİ)
21. Savaş için haber gelmesi ve dedenin savaşa çağırılması. 22. Mahmut Pehlivan'ın savaşa dedenin yerine gitmek istemesi ve dedenin onun küçük olduğunu söylemesi. 23. Dedeyi razı etmesi. Gelen za-bitlere oğlunun savaşa gideceğini bildirmesi.	21-22-23-24-25-26/21a. Masalda üvey anne etrafında gerilim gerçekleşirken, hikâyede gerilim baba tarafından yaşanır. Şah İsmail memleketine döner. Önce annesi, sonra da babası Şah İsmail'in kaldığı eve giderler. İkisinin midesinde bir ağrı oluşur. Babası oğlunun kendisini zehirleyip tahtını elinden

24. Zabit'in çocuğu küçük görmesi ve hakaret etmesi üzerine Mahmut Pehlivan'ın askerlerin boynunu uçurması. 25. Diğerlerini Mahmut Pehlivan'ın yanı sıra Kamertay'ın öldürmesi. 26. Mahmut Pehlivan'ın savaşı kazanması ve parayla altınları dedeye vermesi.	alacağını düşünür. Babası Şah İsmail'i çağırır ve zehirli yemekler yedirmek ister. Masalda üvey annenin hazırladığı zehirli yemek, hikâyede baba tarafından hazırlatılır. Kahraman, Arap Özengi'nin sihirli mührünü yemeklerin üzerinde dolaştırıp zehirlenmekten kurtulur. İkinci girişiminde babası oğlunu yayının kirişi ile bağlar. Oğlunu öldürecekken Danyal Hoca gelir ve padişahı ikna eder. Padişah bunun üzerine oğlunun gözlerine mil çektirir. Arap Özengi ve gelinler hile ile padişahı alt ederler. Sonunda Arap Özengi meydanda harp etmeye başlar.
F2- Öç Alma (MP)	F2- Öç Alma (Şİ)
27. Ertesi gün güreşin olması. Güreşte Arap kızının herkesi yenmesi. 28. Mahmut Pehlivan'ın Arap kızı ile gidip tanışması ve anlaşması.	28/28a. Şah İsmail uzaklarda gözleri kör halde dolaşırken kuşların tüyleri gözlerine şifa olur. Tüyleri sürer ve gözleri açılır. Bir köye gelir. Hikâyede Şah İsmail askere savaşmaya gider.

29. Mahmut Pehlivan'ın yalandan Arap kızını yenmesi ve kızın canını alması için üvey annesini davet etmesi.	29/29. Masalın sonu ile hikâyenin sonu arasında önemli benzerlikler görülür. Şah İsmail Arap Özengi ile savaşmak ister. Masaldaki Arap kızı burada Arap Özengi'dir. O gün savaşırlar. Yenilemezler. O gece Şah İsmail gizlice Arap Özengi ve diğer karılarının yanına gider. Onlarla yarın ne yapacaklarını kararlaştırırlar.
30. Üvey anne geldiğinde, yaptığı kötülükleri söyleyip başını uçurması.	30/30. Masaldaki gibi anlaşma üzerine Arap Özengi Şah İsmail'e yenilir. Masalda üvey anne gelir, hikâyede baba gelir. Babanın başını Arap Özengi uçurur.
31. Güreşten kazandığı paraları babasına vermesi ve avluma bir daha üvey anne getirme demesi.	31/31. Masalda kahramanın babasına öğüt verirken, hikâyede Şah İsmail kendini tanıttıktan sonra, babasının yerine hükümdar olur.

III) Masalın Kadrosu

A- İnsanlar

Masalın kişi kadrosu geniştir. Kişiler arasında sadece baş kahramanın adı ve Arap Kızının lakabı geçer. Diğer kadroda yer alan kişiler zabıt, asker, anne, baba gibi sosyal statülerine veya aile içi yakınlıklara

göre tanımlanır. Masal, Mahmut Pehlivan merkezlidir. Olay masal kahramanının etrafında şekillenir. Masal’da zabıt, asker, bostancı, güreşçi (savaşçı) gibi meslekler görülür.

1. dereceden kişiler: Mahmut Pehlivan, masal kahramanıdır. Üvey anne ise adı verilmeyen olumsuz bir tiptir.

2. dereceden kişiler: Baba ve anne (adları verilemez). Anne ölür, baba ise edilgen tavır içerisindedir. Dede kahramana yardım eder. Olumlu bir tiptir. Arap Kızı önce rakip olmasına karşın, olumlu bir tipti sergiler.

3. dereceden kişiler: Okuldaki çocuklar, cellâtlar, zabıt ve askerler ise kahramanımızın mücadele ettiği üçüncü dereceden kişilerdir.

B- Gerçeküstü Varlıklar

Masalda gerçeküstü varlık önce dede, daha sonra hoca olarak geçen yardımcı kişidir. Çocuğun olmasına yardımcı olur ve bir de ad koyma zamanı ortaya çıkar. Gerçeküstü varlık olarak kahramanımızın atı Kamertay görülür. Atın konuşma ve uçuş ve savaşma özelliği vardır.

C- Hayvanlar: Mahmut Pehlivan ile birlikte doğan ve onunla birlikte ad verilen at masalda önemli bir yere sahiptir. Atın annesinin adı yoktur sadece at olarak yer alırken kahramanımızın atına ad konur. Pisi yani kedi yemeğin zehirli olmasında denek olarak kullanılırken geçer.

IV) Çevre

Masal kahramanının çevresi ile yaşanan dünya arasında doğrudan bağ bulunmaktadır.

A-Mekan

Geniş mekânlar: Dağ başı: Babanın yalvardığı yerdir. Köy: kahramanın uçup gittiği yerdir. Bostan: Masal kahramanının gittiği köyde

ihtiyarın bostan ettiği görülür. Doğrudan söylenmese de açık alanda kahramanımız savaşıır. Çayır: Arap kızı ile güreştiği alandır.

Dar mekânlar: Ev ve hane olarak ayrı ayrı isimlerle geçer. Olay Mahmut Pehlivan'ın evden ayrılmasına kadar yoğun olarak evde veya avluda geçer. Mektep: Kahramanımızın çocukken okuduğu yerdir. Avlu dar-açık alan olandır. Kapı ardı ve sofra başı dar-kapalı alanlardır.

B-Eşya

Sofra: Kahramanımızı üvey annesi zehirlemek istediğinde yer alır.

Gömlek: Üvey annenin zehirleyip kahramanımıza giydirmek istediğinde görülür.

Altın eyer: Kahramanımıza atı, altın eyerden söz eder ve masal kahramanı babasının altın eğeri alır.

Altın kılıç: Kılıç da eyer gibi atın söylediği ve masal kahramanının aldığı eşyadır.

Battaniye: Üvey annenin altına yufkaları yaydığı hile için kullanılır.

Bıçaklar: Cellatları Kamertay'ı kesmek için kullanma hazırlığındadırlar.

Bayrak: Masal kahramanı savaşı kazanır ve bayrağı dedeye getirir.

Para: Mahmut Pehlivan savaşı kazanır ve para ile döner, masalın sonunda Arap kızını yener ve yine para kazanır.

C) Yiyecekler

Elma: Olağanüstü kişinin çocuk ve atın tayı olması için verdiği meyvedir.

Karpuz: Mahmut Pehlivan'ın vardığı köyde rastladığı dedenin bostanda yetiştirdiği meyvedir.

Karpuz çekirdekleri: Masal kahramanının atı olan Kamertay'ın karpuz kabuğu beslendiği görülür.

Pazı: Yufkaya bölgede verilen isimdir. Yufka yazmak, yufka açmak anlamında kullanılır. Üvey anne ikinci hilesinde yufka kullanır.

Zehir: Yemeği zehirlemek için üvey anne tarafından kullanılır.

Yemek: Kahramanı zehirlemek için üvey anne, zehirli yemek hazırlar.

V) Formeller

Masalın anlatılırken kullanılan söz kalıplarıdır.

1- Başlangıç Formelleri: Masalımız “bir varmış bir yokmuş” formeli ile başlar.

2- Bağlayış Formelleri: Olaylar arasında geçişi sağlayan anlatıcının geçiş yaptığı söz kalıbı masalda yer almamaktadır.

3- Bitiş Formelleri: Bitiş formeli masalın sonunda yer alır. Genellikle biz “onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine” kalıbıyla masallar biter. Bizim masalımızda “masal bitti” şeklinde bir ifade yer alır.

4- Çeşitli formel unsurlar

a) Sayılar:

Bir sayısı: Bir kadınla bir adam.

Üç sayısı: Bir kez döner iki kez döner üçüncüsünde at uçar.

On sayısı: On asker

Kırk sayısı: Kırk cellat

b) Zaman formelleri: Bir varmış bir yokmuş, bir zamanın birinde, muharebe vakti. 14 yaş, kahramanının önce 14-15 yaş denilir sonra on dört yaş tekrar edilir. Bir sene olmuş iki sene olmuş, ifadesiyle zaman kronolojik olarak işler.

c) Diğer formeller: Üvey anne: Masallarda öz anne ölünce yerine gelen üvey anne, burada da önemli bir işgal eder. Masalda karşıtlığı yaratan kişi de üvey annedir.

VI) Mitolojik veya Masal Unsurları

a) Elma motifi: Dönüştürücü bir şifa ürünü olarak dede/hoca tarafından verilir. Sihirli elma ile çocuk ve atın tayı dünyaya gelir.

b) Uçma motifi: At dede veya hocanın sözü üzerine ona verdiği bir ayrıcalıktır. Zor zamanda uçan bir attır.

c) Atın konuşması: At sadece çocukla konuşur. At ile masal kahramanı diyalog halindedir. At üvey annenin yaptıklarından haberdardır. Çocuğun bilmediği sırları anlatır ve onu ölümden kurtarır. Koruyucu ve kurtarıcı bir rol üstlenir.

ç) Atın savaşması: Kamertay Mahmut Pehlivanla beraber düşmanları öldürür.

VII) Destan Unsurları

Masalda kahraman on dört yaşında kendinden yaşça büyük ve çok sayıda askerleri öldürmesi destansı özellik olarak karşımıza çıkar.

VIII) Folklorik Unsurlar

A) Deyimler: Boynunu almak (alıyı askerlerin boynunu), çile çekmek.

B) Beddua: Kafan kurusun.

C) İnanmalar: Allaha yalvarmak. Elma yemekle çocuğun olacağına inanmak. Hocanın atın uçacağını söylemesine inanmak. At etinin şifa olacağına inanmak.

D) Adetler: Çocuğa ad konulması. Savaşa çağırılma. Bahse girme.

IX) Şekil

A- Masalın Adı

Masalın aslının hikâye olduğunu daha önce belirtmiştik. Şah İsmail olarak yaygın bir şekilde bilinen hikâye Dobruca'da Mahmut Pehlivan'a dönüşmüş olmalıdır. Halk anlatılarında birinin yerine geçme kuralı burada da görülür⁹. Şah İsmail adı, yerini Dobruca'da Mahmut Pehlivan'a bırakır. Bölgenin önemli Pehlivanlarından olan Mahmut Pehlivan Dobruca'nın Kızılcık kasabası doğumludur. 1880-1931 yılları arasında yaşamıştır. Amerika'da "Koca Yusuf'un oğlu "veya "Yusuf II" olarak tanınmış pehlivana başarısından dolayı hem Romanya hem de Bulgaristan sahip çıkmıştır¹⁰. Kaynak kişi ünlü pehlivanın adını sanını anlattığı hikâyeye vermiş, bir ölçüde metni daha çok yerelleştirmiş, kendi bölgeindeki pehlivan ile özdeşleştirme gayreti içine girmiş olmalıdırlar.

B- Cümle Yapısı

Masalda cümle kuruluşuna göre, devrik cümle yapısı öne çıkmaktadır. 112 devrik cümle vardır. Kurallı cümle sayısı toplam 99'dur. Cümleler genellikle basit cümlelerden oluşur. Bu cümleler içinde 42 sıralı cümle, 22 bileşik cümle yer almaktadır. Masal metni edebî bir metin olup anlatıcının masalın cümle kuruluşunda devrik cümleleri daha fazla tercih

⁹ Saim Sakaoğlu, *Efsane Araştırmaları*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya, 1992, s. 11.

¹⁰ Ali Gümüş, *Teknik Güreş ve Ustaları*, İstanbul, 1972, 58.

etmesi anlatım estetiği ve metnin edebi dönüşümü açısından önem taşır. Sözlü anlatımlarda sıradan bir konuşmanın dışına çıkılır ve sanat değeri gerçekleştirilir.

C- Ağız Özellikleri

Masal tamamen manzum bir metindir. Dobruca Türkçesi ağız özellikleri görülür. Üslubu masallarda kullanılan –mişli geçmiş zamana nadiren rastlanır. Cümlelerde yüklem genellikle “geliyi” şeklinde bölge ağzına has şimdiki zaman ile geçiş zaman arasında kullanılır. Bu yönüyle bir masal olmaktan çok tahkiye tekniği üslûbu görülür. Bu üslûptan hareketle metnin aslı itibariyle bir hikâyeden masal geçmiş olduğu söylenebilir.

Metin içinde “dolar” kelimesi geçer. Anlatıcının masal çağında para birimi olarak geçmeyeceğini bilmesine rağmen, para birimini günümüze uyarlaması, dolar kelimesi seçmesi dikkate değerdir. Anlatıcı günlük yaşamındaki yabancı kelimeleri masalda kullanmıştır.

X) Sonuç

Bu çalışmada iki metnin benzerlikleri ve farklılıkları, halk hikâyesinden masala geçişin nasıl gerçekleştiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Masala dönüşen halk hikâyesinde nazım birimleri olan dörtlükler unutulmuş, nazım-nesir yapıdan nesre dönüşüm gerçekleşmiştir. Biçem yapıda masal üslubu ile metnin anlatım biçimi değiştirilmiştir. Halk hikâyesi formelleri, yerini masal formellerine bırakmıştır. Dış yapısı ile hikâye masallaştırılmıştır.

Halk hikâyeleri her zaman yalın gerçeklik içerisinde karşımıza çıkmaz. İçyapıdaki kahramanlık konulu olaylar giderek azalır. Her iki

metnin başlangıçtaki ortak yanı çocuksuzluktur. Çocuksuzluğun giderilmesi, ad koyma, savaşa gitme, ortak motifler arasındadır. Dobruca'da anlatılan Mahmut Pehlivan eş-metninde atın konuşması, uçuşu motifleri Şah İsmail eş-metninde yer almamaktadır. Bu motifler masal içyapısına uygun, masal gerçekliği içinde görülebilir.

Anlatıya dayalı türlerin kronolojisinde halk hikâyeleri, yerleşik döneme ait anlatılardır. Anlatıya dayalı türlerden daha önce oluşmuş olan mit, masal, efsane, destan türlerinin herhangi bir motif, daha sonra teşekkül eden halk hikâyelerine intikal ettirilmiştir¹¹. Halk hikâyeleri kimi zaman Şİ'de olduğu gibi kahramanlık yönü ile destandan alınmış bir veya birkaç motif ile karşımıza çıkar; kimi zaman masallarla, mitlerle veya efsanelerle ortak motiflerle anlatılır. Bu yönüyle MP ve Şİ metinleri, biri masal ve diğeri bir hikâye metni olmanın yanında, masaldan halk hikâyesi doğru bir anlatım sergilenir. Masallarda âşk yer almaz. Yani tutkulu bir duygu, âşk ilanları ve karşılıklı türkölü konuşmalar yer almaz. Evlenme konusu masallarda doğal olarak vardır. Birini beğenme veya sevmeye anlatılır, ama bu anlatımlar sevgi, âşk etrafında dönmez, yüzeysel olarak geçer. Sevgililer birbirlerine kavuşmayı tutku ile amaç edinmezler. Hikâyede türkölü konuşmalar, savaşlar, kahramanlıklar yer alır. İki metnin sonu benzer şekilde mutlu biter. Masalda öldürülen üvey annedir ve öldüren kahramandır, hikâyede ihanet eden ve öldürülen babadır.

Bir metin zaman içinde anlatıcı çevresi değişince değişebilir, çeşitli unsurları yeniden oluşturulabilir. Günümüzde geleneksel anlatı orta-

¹¹ Fikret Türkmen, "Türk Edebiyatı" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 1998, C.17, 488.

mının son temsilcileri hafızalarında kalan çeşitli halk edebiyatı ürünlerini anlatmaktadırlar. Bu anlatımlar arasında hikâye anlatma ve hikâyecilik ortamı daha fazla unutulmuş gözükmemektedir. Masal anlatma ortamı yer yer sürdürüldüğü için birtakım hikâyeler de masala dönüştürülerek anlatılmış olmalıdır.

XI) Metin

Mahmut Pehlivan

“Bir varmış bir yokmuş. Bir zamanın birinde, bir gariynan bir adam varmış. Fakirmişler onlar. Hiç uşakları olmazmış. Bi de atları varmış avluda. At da kuli yapmazmış hiç. Gidiyi bu adam bir dağ başına. Yalvariye Allaya, Allahım bize bir uşak yarat, bir de ata bir kuli yarat, deyi. Böyle bağıırken yalvarırken Allay’a, çıkıy bir dede yanına: “Ne yalvarıyorsun be çocuğum,” deyi. “Bizim uşağımız olmuyi birkaç yıldan beri” deyi. “Ha kolay mesele o,” deyi, Çıkarıp cebinden bir elma: “Bu elmanın kabuğunu soy,” deyi, ata ver deyi, kendiniz de yarı yapın yiyin deyi. Eger olursa çocuğun, ben gelmeyince ad koymayın deyi. Eger at da kullerse ona da ad koymayın. Ben geldiğinen koyarın onu.” “Tamam” deyi.

Adam alıp başını gidiyi eve elmanıynan bile. Kabuğu soyup veriyi atına. Elmayı yarılıy, veriyi karısına yarısını kendi yiyi. Sonra günden güne oliyi uşakları. Çocuğu oliyi. Çocuk, bir sene olmuş, iki sene olmuş adı yok. Çocuk başlamış mektebe gitmeye.

Büyümüş çocuk adı yok. Sormuş ona öğretmen: “Adın ne çocuğum,” demiş. “Benim adım yok” demiş. Uşaklar kızdırmaya başlamış

çocuğu. “Gel adsız piç git adsız piç” adı yok diye. Uşak gücenirmiş çocuk. Sonra gün geliy o dede, o haneye geliy. “Vay deyi, bu çocuğun adı olsun Mahmut Pehlivan, arkası yere değmesin” deyi. Atının adı da Kamertay olsun, deyi. Bir zor gördüğü an uçup gitsin deyi.”

Çocuk başlamış mektebe gitmeye, şimdi adı var. Korkarmışlar onun adından Mahmut Pehlivan diye. Hangisi gücendirirse çocuğu, tutup yere vururmuş. Kuvvetli çok.

Sonra bu ilk annesi ölüyi. Babası aliyi başka bir anne. Üvey anne geliyi. O çocuğu hiç hazetmezmiş. Geliyi mektepten yemek yapıyi, hazırlıyi sofrayı, yi çocuğum diyi. O at da kullemiş ya gezinirmiş avluda. “Bak demiş, annen yemek yaptı, sakın yeme. Zehir koydu yemeğe,” demiş. “Seni öldürmek istiyor,” demiş. “Tamam,” demiş, çocuk.: “Yemem,” demiş. Gelmiş mektepten: “Anne demiş, yaptın mı yemek?” Demiş. “Çocuğum başla yemeye,” demiş. “Dur, demiş çağırın pisiyi gelsin,” demiş. Geliy pisiy sofranın altına yemekten bandırıyi veriyi pisiye. O pisiy yedi sefer dönüniy sofra altında ölüyi. O kadar zehirli koymuş çok. “Hey anne ben daha acıkmadım, seni denedim mahsus,” deyi. Pek islah. Gidiyi, uşak kitaplarını aliyi gene mektebe hızlaniyi. Ertesi gün geliyi mektepten gene uğriyi o atın yanına ne söyleyecek o kuli ona. “Bak, deyi, annen sana gömlek dikti zehirli. Zehir koydu gömleğe. Eger, deyi, giyersen gömlekleri bütün etlerin dökülür yere, ölürsün sakın giyme.” “Tamam,” deyi.

Şimdi yemekler iyi. Zehirli yapmamış yemeği. Sadece gömlekleri dikmiş ikinci defa.

“Değiştirsene gömleklerini çocuğum.” “Yok anne değiştiremem, benim gömleklerim daha miskinlenmedi. Ben senin zehirli gömleğini giymem,”

deyi. Üvey annesi düşünürmüş acep kim söyliy, kim söyliy bu lafları. Kim gözediyi beni. Saklış yaparmış. Bir gün gidiy Kamertayın yanına. Çocuk mektepten geldiğinen Kamertay'ın yanına gidermiş. Çocuk selâm veriyi. “Ne oldu Kamertayım?” deyi. Gözünnen göz ediyor ona. Bak annen saklı kapı ardında deyi. Anlamış garı kim söylediğini. Geliyi o saat içeriye. Birkaç pazı yazıyo. Pide pazılarından incecik kurutuyor onnarı. Yaymış battaniyenin altına pazıları. Şimdi geldiği an efendisi işten, kocası yaymış battaniyenin üzerine o pazıları kuru olduğundan dönüveriyormuş: “Aman kemiklerim kırılıyor,” dermiş, adamına. “Ee ne oldu sana be karı?” “Be adam Kamertay'ın etinden yemezsem düzelme-yeceğim.” Kestirecek şimdi Kamertayı, çocuğun Kamertay'ını kestirecek. “Be karı deyi Kamertay'la benim çocuğum bir günde dünyaya geldi. Ne yapmaya keseyim onu, çocuk ne yapacak?” “Olmaz onu kesmez-sen öliyim ben, etinden yemem lazım.” “Tamam demiş keseriz, çocuk gelsin mektepten.”

Çocuk mektepten gelince kırk tane cellat toplamış babası, avluları yüksek yapmış Kamertay atlayıp gitmesin çıkmasın sokağa. Geliyi çocuk mektepten, Bakiyi Kamertay yok yerinde. Giriyi avula, göriyi kırk tane cellat. Bıçaklar ellerinde kesecekler tayını onun. “Baba deyi, ne oliyi burda avluda,” deyi. “E çocuğum annen çok hasta, bu Kamertay'ın etin-den yemezse düzelmeyecek annen deyi.” “Peki deyi, keseriz, kesebiliriz ama, deyi, ilkin ben Kamertay'a biniyim. Ben onunla şimdiye kadar hiç gezinti yapmadım. Binip üstüne bir sefer meramımı alayım,” deyi. “Pek islah, al meramını.”

Bu Kamertay çocuğun söyliy kulağına: “Bak deyi, bubanın gençliğinde altından kaltağı vardı, deyi. Sen o altın kılıcını da al, sen bin üstüme biz bir döneriz iki döneriz üçüncüde alıp başımızı gideriz,” deyi. Hoca demiş ya ona zor vakıtta ucasın diye. Zor vakıtta şimdi uçacak. Sonra böyle yapıyi. Babası getiriyi kılıcı, neyi varsa çocuğa. Biniyi atın üstüne. Bir sefer döniyi; iki sefer döniyi; üçüncüsünde beygir uçup gidiyi. Çocuk haykırıyi babasına :“Bak baba, deyi, annemin yattığı yerde altında pazu vardır. Onda birşeycik yok,” deyi. “Bak benim Kamertay’ım bana hergün söyledi. Anam beni zehirleyecekti. O söyledi. Zehirli gömlek giydirecekti, o söyledi. O hasta falan değil.” Sonra uçup gidiyi, beygirlen bir köye.

Bu köyde, bir ihtiyar dede ona gelmiş. Bir kâğıt gelmiş muharebeye gidecek. Evel muharebe vakti olurmuş ya. Sonra dede bostan beklermiş. Karpuz beklermiş kırdı. Ona salâm vermiş çocuk: “Salâmünaleyküm,” demiş, dede “Aleykümselâm” demiş, “ hoş geldin.”

“Ben falan köylü, uzaktan” deyi. “E nerelere gidiyorsun?” “Benim Kamertay’ımı keseceklerdi, benim annem babam bana böyle böyle işler yaptı,” demiş, her şeyi anlatmış. “Benim çocuğum olur musun,” demiş bostancı. “Olurum,” demiş çocuk.

“Ama, deyi benim atıma bakacan karpuz kabuğunnan. Karpuz kabuğunna bakmazsan benim atım doymaz.”

“Pek islah,” deyi. Bostan bitinceye kadar karpuz veriyi çocuk atına, Kamertay’ına ikisine birden. Sonra geliyi gün, bu ihtiyar gidecek muharebeye. Bu çocuk Mahmut Pehlivan, ne deyi ona. “Dede” deyi,

“ismim Mahmut Pehlivan” deyi, “ben senin yerine gideyim muharabeye.”

“Be çocuk, sen pek küçüksün” deyi, “seni kim sayabilir” deyi, “on dört on beş yaşındasın,” deyi.

“Yok, deyi ben onların hakkından gelirim, düşmenların hakkından.” “Pek islah” deyi, dede. Gidip çocuğu zabıtlere teslim ediyi.

“Bakın bu benim oğlum o muharebeye gidecek,” demiş.

Zabıtlar bakmışlar; zayıf, küçük, on dört yaşında. At üstünde zor dururmuş, deyi:

“Senin bu küçük piçin ne yapar?” Deyi. Zabıtın boynunu öyle derken boynunu alıveriyi. Bu çocuk kılıçlan piç derken. “Ben piç değilim, benim adım Mahmut Pehlivan’dır,” deyi. Öteki zabıt: “Yörüünün askerler” deyi.

On tane asker koyuyo önüne Yürüsün üstüne diye, döğüşmeye. Onunun boynunu da aliyi askerlerin. Yolliyi bütün askerleri üstüne :

“Devam adın, deyi, atın şu piçin kafasını getirin bana,” deyi.

“Eger, deyi vaktınız varsa alabilirsiniz kafamızı,” deyi.

Geliyi bütün askerler. Kamertay ağızdan tutup patladırılmış askerleri ensesinden tutup. Bir taraftan çocuk kesermiş. Neyse kazaniyi muharebeyi. Geliyi ihtiyara bayrak elinde:

“Te, deyi, bu bayrak senin, bu paralar senin. Kazandım muharabade,” deyi.

“Pek islah deyi, yanında güleş var. Güleşe de gidebiliriz mi? Deyi.

“Gideriz,” deyi.

Gidiyeler güleşe. Toplantı varmış bir çayırda. Bu güleşde de çocuğun babasınan annesi zevk edermiş, bu güleş maçıını severmişler. Sonra çocuğu tanımıyorlar. Çok değişilmiş. Şimdi güleşte bir Arap kızı varmış. O çok güleşciymiş. Tuttuğunu vurup öldürürmüş yere vurduğu an. Gidiyi ona Mahmut Pehlivan tanışiyi, elleşiyi, adını söyliydi:

“Bak, deyi, Arap kızına sen benden kuvvetli olamazsın. Sen yenilmeye bak. benim annem babam gelecek, deyi, tez vurun Arap kızının boynunu isteyecek annem. Ben diyecem anneme babama ben vermedim onun canını, gel sen kendi eliyne kes onun başını. Annem geleceği vakit ben onun boynunu alayım. Annesi nasıl çile çektirmiş ona. Bu Arap kızı ben kaybedecem maçı,” diye. Bunca dolar, para orta yerde altınnan bahse girmişler. Bu Arap kızı bırakamamış onu. Arap kızını tutuyi ensesinden bir vuriyi yere. Arap kızı(nı) uzadiyi yere bayıldıiyi. Annesi haykırırmış:

“Kes çocuğum kafasını,” deyi.

“Yok ben vermedim canını gel sen kes, ben kılıcı vereceğim.” Tam annesi kılıca azadiyi elini, aliveriyi boynunu.

“Ey anne deyi, şimdi kuru pazıların yerine kafan kurusun.” Üvey annesinin boynunu alıp gidiyi. Babasına gidiyi: “Buyur, deyi bu güleş parasını kazandığım paralar. Al bunları, bir daha da üvey ana getirme benim avluma.” Masal bitti.”

KAYNAKÇA

AARNE, Antti ve Stith Thompson, *The Types of the Folktale A Classification and Bibliography*, Helsinki, 1964.

ALPTEKİN, Ali Berat, *Taşeli Masalları*, Akçağ Yay., Ankara, 2002.

ÇOLAK, Faruk, *Şah İsmail Hikâyesi Üzerine Mukâyeseli Bir Araştırma*, (Erciyes Üniversitesi Sosoyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış doktora tezi), 1994.

- EBERHARD, W. ve Pertev Naili Boratav, *Typen türkischer Volksmärchen*, Wiesbaden, 1953.
- EKREM, Mehmet Ali, *Tepegöz Dobruca Masalları*, Kriterion Kitapevi, Bükreş, 1985.
- HAFİZ, Nimetullah, *Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı II*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990.
- KONGURAL, Muharrem Zeki, *Şah İsmail Hikâyesi*, Bozkurt Kitap Evi, İstanbul 1960.
- GÜLENSOY, Tuncer, “Şah İsmail Hikayesi Üzerine Türkiye’de Yapılan Çalışmalar,” Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Kayseri, 1999, S. 8, 7-9.
- GÜMÜŞ, Ali, *Teknik Güreş ve Ustaları*, İstanbul, 1972.
- ÖNAL, Mehmet Naci Özel arşivi, Muğla’nın Karaağaç köyünden derlenen masal.
- TÜRKMEN, Fikret, “Türk Edebiyatı” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 1998, C.17, 488-491.
- SAKAOĞLU, Saim, *Efsane Araştırmaları*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya, 1992; [Genişletilmiş 2. bs., Kömen Yay., 2009].
- _____, *Dede Korkut Kitabı İncelemeler-Derlemeler-Aktarmalar I, İncelemeler – Derlemeler*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya, 1998.